

SPRÅKLIG SAMLING

NR. 2
JULI

1972
13. ÅRGANG

GITT UT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Ord stormende stille – i larmens tid Om forfatteren Hans Børli

Taler ved overrek-
kelsen av litteratur-
prisen til Hans Børli

Se side ④

✱

Norsk Språkråd

Se side ⑦

✱

Norsk Scenespråk

Se side ⑨

✱

**EF- og Språklig
Samling i Norge**

Se side ⑩⑩

✱

Bokmeldinger

Se side ⑪③

Om forfatteren Hans Børli

Av

Ola Jonsmoen

Hans Børli fekk eine foten slått tvert av under vindfallhogst i sommer. Snauvt nokon gong før i sitt diktarliv har han derfor hatt så mykje tid på seg i stovekroken til tankearbeid og dikting. Det skulle undre meg mykje om vi ikkje snart får sjå rike resultat. Det laut gå ein fot før Hans Børli fekk setje seg til berre å vere diktar.

Det fortel oss eitkvart om dei kår Hans Børli har arbeidd under. Dei har ikkje vore lette for ein diktar som naturleg vart meir og meir kravstor overfor tømmerhoggaren. Så det gjer godt med eit sabbatsår, seier Børli med ei svensk ordlegging, — eg har no elles hogd meir enn nok tømmer i mitt liv. Nei, det har ikkje vore lett alltid, for Børli. Likevel trur eg ikkje det er rett å seie at barkespaden og økseskaftet har vore eit negativt handfeste. Sli-

SPRÅKLIG SAMLING

tet i skogen har ein dobbel valens. Iallfall har det gjort Børli langt ektare enn mange av dei høgt erklærte proletardiktarna vi i dag les om. Hans Børli kjenner arbeidslivet og slitet innanfrå. Han har tatt ryggtag med naturressursane. Tapt krefter og tid, vunne nokre stakkarslege kroner. Han kjenner derfor både nederlaget og slektskapet. Han veit korleis reiskapen kan ligge godt i hendene, men og korleis han syg krafta or ryggen og armane, korleis arbeidsdagen grånar av i motløyse, korleis sveitten svir og kjølmar.

På same viset kjenner han sine ord. Hans dialektfarga bokmål er eit rikt levande uttrykksmiddel. Det er langt på veg ein uttrykksmåte. Han treng ikkje gjere seg kunstig folkeleg. Han treng ikkje proletarisere sitt språk ved tvang. Prosessen har nærast vore omsnudd. Han har løft sitt heimslege småkårsfolk, og det er mange hundre tusen det, opp på sitt nivå, der alle som vil det må oppdage at alle ord er ekte jamvel om dei både er bokfjerne og dialektfarga, fordi den menneskelege tale alltid er edel når ho er glødd av eit medmenneskeleg hjarte og kvesst til av ein energisk, romsleg tanke.

I dag er Hans Børli ein av våre fremste lyrikarar. Frå debuten i 1945 og fram til i dag fortel bøkene hans om ubroten vokster. Ja, det er ei reint eventyrleg utfalding som ligg mellom *Tyrielden* frå den gong og diktsamling *Isfuglen* frå 1970. Børli's vengespenn var mykje mektigare enn nokon kunne drømme om. *Den* måtte nærast vere synsk som skulle

ha sett summen av fantasi, opprør og protest, respekt og medkjensle som dei siste diktsamlingane hans har representert, i dei usikre, famlante dikta i *Tyrielden*. I dag er motiv og utforming fri og sjølstendig. I motsetnad til andre lyrikarar som kan ha nett ei liknande fortid formelt sett, med heller hjelpelause vers på samvitet, har ikkje Børli knept seg til gjerrig og bunden i sitt formspråk. Han er knapp og ekte, men sumtid overraskande ødsel med ord, som *den* må bli freista til å vere i skogars einsemd. Jamvel om heile verda etterkvart er komen med i Børli's diktning er han nemleg i mest alt han skriv framleis knytt til jorda og skogen, til slitet og sveitten og dei bleike stjernehimlar over trøtte arbeidstimar.

I dag vil alle som les lyrikk gle seg over den mottakinga Hans Børli får. Han er ikkje berre beundra av dei som tradisjonelt dyrkar lyrikken, anten dei no søker sjelskrydder, åndelege stimulanser av sterkare art, eller jafsar med seg ei diktbok eller to i sin lesehungar. Børli er likeleg hos breie grupper, om ein kan snakke om noko slikt i samband med lyrikk. Han er attpå pop hos dei unge, og fortener å vere det.

Kva meir veit vi om han? Til dømes dette at han er fødd på ein husmannsplass langt av lei i grenskogane i Eidskog, synst i Hedmark, tre mil frå bygd og butikk og jernbane, den 8. desember 1918. Her voks han opp. Her fekk han grunn til å kjenne seg som paria, diskriminert, og her voks det fram ei mindreverdskjensle i han som kunne ha knekt nokon kvar. Men ikkje Hans Børli. Visst var han

ein stakkar i samanlikning med dei velfødde åkerbøndene nede i bygda. Men han visste tidleg om andre verdier attåt eigedom og pengar.

Slik formar Børli-landskapet seg, og blir røyndom. Det ytre ligg i kringom han, med tømmerkog og koier, med einsemd og naturidyll ved Børen sjø, fred og ro i avstengde snøvintrar, isolasjon og slit, men også gløtt av lykke. Som ei veik spegling av det ytre tar det indre landskapet form. Sansen for venleik gjer koieslitet uthaldeleg. Han tar til å forma ord til dikt, som er Børli's kallesignal mot livet. Rop i einsemd. Her er diktet kommunikasjonen i den eigentlegaste meninga av ordet. Han skriv om det så seint som i 1970:

*Min engstelige frihet,
min flyktningshimmel og
mitt håp — alt
skylder jeg Ordet.*

Men dei første dikta er ikkje berre hans S.O.S. utetter. Dei blir særkjenne ved hans karakter. Børli får identitet. Slitet gir namn og tyngd. Einsemda nører den ville lengselen. Inne i dei mørke grenseskogane fødest Hans Børli for andre gongen. Han som talte stumt skriv ord, og når etterkvart menneska og får dei i tale. I dag diktar han ikkje berre for sjøl å rope ut etter kontakt, men meir fordi han synest han har noko å gi. Og han snakkar vårt språk.

I alle år har Hans Børli budd i Eidskog. Med postadresse 2230 Skotterud. Det er eit ørlite fast punkt i tilværet, og ei hamn for reiser mot det ukjende.

Når ein les dei siste bøkene til Børli vil ein undre seg over kor stutt vegen er mellom

OVER TIL SIDE 3, 3. SPALTE

SPRÅKLIG SAMLING

Redaktør: Ivar Grotnæss

Frichsgt. 3-5, Oslo 3 — Tlf. (02) 46 78 97

STERK I FORM — STERK I SAK

Norsk språkråd hadde nytt møte 14. og 15. april i år. Det blei gjort et sterkt og godt vedtak om sidemålsopplæringa og om lærebokspørsmålet i samband med utkastet til ny lov om mellomskolen.

Et annet vedtak var av meir tvilsom karakter. Ordlyden var slik:

«Bokmålsseksjonen i Norsk språkråd mener at det må skje en liberalisering av rettskrivingsreglene i bokmål, og at dette må settes i verk så raskt som mulig. Før en fullstendig rettskrivingsrevisjon kan settes i gang, nedsettes det straks et hurtigarbeidende utvalg, bestående av fagnemndas bokmålsmedlemmer med varamenn, som tar for seg reglene for a) hunnkjønnsbøyningen, b) flertallsbøyning av intetkjønnsord og c) fortidsbøyning av svake verb, og dets uttalelse oversendes departementet.»

Til denne saka var det ikke sendt ut saksdokument til rådsmedlemmene. Brev fra riksmålsfolk blei lest opp for bokmålsseksjonen, og på dette grunnlaget ville noen rådsmedlemmer presse fram en uttalelse til departementet uten å la saka bli skikkelig utgreidd av fagfolk.

Rådets vedtekter § 3 bestemmer at «ingen sak må tas opp

til avgjørelse på rådsmøtet hvis den ikke har vært ført opp på saklisten, med mindre rådet enstemmig beslutter det.» Rådets vedtak blei det kompromisset vi har sitert ovafor.

Etter vedtektene § 6 er fagnemnda et konsultativt organ som har til oppgave «å utrede spørsmål av rent språklig karakter for rådet.» Men etter loven er det Norsk språkråd som skal gi myndighetene råd i språkspørsmål. Vi går derfor ut fra at framlegget fra utvalget blir lagt fram i samla rådsmøte og realitetsdrøfta der før det blir sendt statsmaktene.

Dersom det skulle skje at prinsippspørsmål som har stor virkning for norsk språkutvikling, skulle bli behandla bare av et engere utvalg og styret, og flertallet av medlemmene i rådet ikke skulle få høve til å uttale seg om saka i samla møte, vil det være i strid med forutsetningene.

Vi har sendt brev til Språkrådet, og bedt om at det tar omsyn til våre synsmåter. Brevet er gjengitt på annen plass i bladet. Trulig vil mange si at dette er å male en viss person på veggen, men røynslene fra møtet 14. og 15. april gir grunn til å være på vakt mot utglidning. Sterk i form, sterk i sak.

Skotterud og verdens fjernaste krokar. Han slepp liksom mellomstasjonane. Det er direkte samband mellom Eidskog og New York, eller Himalaya, eller Månen. Sjøøl forklarar han det slik:

*Jeg har set Akropolis,
for jeg har aldri vært der.*

Det er vel derfor han ikkje er nokon kvardagsturist kanskje. Han ser og blir glad ved det han ser, men også motlaus, slik det kjem sterkare fram i dei siste bøkene hans. Børli er så audmjuk og så respektfylt framfor livet og det som lever, at otte og sorg nærast blir dei sterkaste element i opplevingane hans. Vår maltrakterte jord er ikkje lett å glømme:

*Hverken Armstrong, Collins
eller Aldrin sa det,
men sett fra Månen tror jeg*

*Jorden ligner et menneske-
kranium
med store mørke skallebrudd
etter tunge slagvåpen.*

Mangfoldig er vel helst den nemninga som best høver på Hans Børli's store lyriske produksjon. Heile 13 diktsamlingar har han skapt på dei 27 år sia debuten. På eit vis har tømmerhoggaren erobra verda gjennom desse diktsamlingane, noko dei utvalde dikta frå 1968 med fellestittelen *Når menneskene er gått heim* klarast veit å fortelje. Mindre kjend er Eørli som prosadiktar, og med rette er han komen i skuggen av lyrikaren. Men han har skrivne tre romaner og ei samling forteljingar. Titlar som *Han som valte skogen* og *Under lomskriket* fortel sitt om motiv og naturbakgrunn.

Det sentimentalt lyriske som ein hugsar frå dei første bøke-

ne til Børli er borte. Han kunne seie,

*Her i skogen
her er je født*

og her har je fristet min dag. —

Det var vakkert, på eit vis, og ufarleg, trass i dei harde arbeidstak. I dag er det kvassare realitetar å støyte på. Motorsaga, siste modell, snerrar mellom lyske og bark.

*Du lettsindige lille djevel
som dreper freden og skogsuset
med hysterisk motorbrøl og
forpester skogens ville dufter
med bensinos og oljestank.*

Det er denne snerrande kampen om pengane som får Hans Børli til å protestere. Han er no som før nådelaus mot det som held eit menneske nede. For medmennesket meir enn politiske program får Børli til å knyte neven i oppreistvilje. Likevel har det kome ein resignert tone over somme av dei seinaste dikta hans. Han synest mykje er kaldt, vondt, skremmande umenneskeleg. Men resignasjonen er ikkje margstelande. Børli har ikkje sleppt taket i det som er, det som lever. Slik seier han det i diktsamlinga *Ved bålet* frå 1962:

*Daglig går jeg
skoleveien ut til tingene.
Myhanken på strået
og Cassiopeias gylne rune:
bokstaver i det alfabet
jeg møysommelig forsøker
å stave.*

Her ligg truleg Hans Børlis bodskap, som likevel blir farga av nøktern optimisme. Ja, for når alt kjem til alt er det berre sjølv naturen og mennesket si eigen livsvilje som er attende å feste tiltru til. Og ordet, det veike, som når gjennom larm til menneska: -

*Ord så stormende stille
at menneskene tror
det er sitt eget hjerte de hører.*

Dei lågaste ord, og dei rette orda. Hans Børli er derfor ein tolk for alle småkårsfolk: Han er av vår ætt. Han fortel om vår otte. Vår motløyse. Men han kan og trøyse, utan å lyge seg bort frå samtida av den grunn.

Tale ved overrekkelsen av litteraturprisen til Hans Børli

19. mai 1972.

Kjære Hans Børli.
*Dine dikt flyr bort fra deg.
Du eier dem bare
denne korte stund av strid,
denne oppfluktens skrå time
før de får luft under vingene.*
Slik begynner du diktet «Ved skrivebordet» som du sendte oss da vi i Landslaget for språklig samling fortalte deg at vi hadde til hensikt å tildele deg vår beskjedne litteraturpris for 1971.

I løpet av de korte måneder som er gått siden du skreiv dette, må du ha fått en forunderlig kjensle av at nettopp dette har hendt for deg at «dine dikt flyr fra deg». Din diktning har virkelig fått større vingefang, sterkere bærekraft og mer luft under vingene.

Du er i sannhet kommet inn i «oppfluktens skrå time». Vi vet at du ble brakt i forslag til Nordisk Råds store pris. Vi har sett deg på skjermen, særlig godt husker jeg intervjuet Erik Bye hadde med deg da grenseløsesnes hverdag i en ublid etterkrigstid ble trukket inn i sammenhengen. Mange leste sikkert det fine lørdagsintervjuet

med deg i Aftenposten for kort tid siden. Så kommer da meldingen på selveste 17. mai om at du var blitt tildelt Doblougprisen.

Vi i Landslaget for språklig samling er glade og stolte over at vi har kunnet yte vår lille skjerv til din «oppflukts skrå time». Måtte din ferd mot høydene fortsette i den samme bannen den nå har lagt seg på!

Landslaget for språklig samling gir ikke en litteraturpris hvert år. Til det er vi en altfor liten flokk uten økonomisk bæreevne. Siden laget ble til i 1959 har vi delt ut prisen til *Kåre Holt*, som fikk den et par år etter *Aasta Holth*. Den siste prisen gikk til en som var lenket til et livslangt sykeleie og som ikke er blant oss lenger, *Elling Solheim*.

Lykkeligvis er du ikke lenger lenket til sykesenga etter ditt stygge uhell da du fikk den ene foten slått av i fjor sommer. Under tømmerhogst. Det minner oss om at du er en skogens mann og en skogens dikter. Det er skogens liv som kanskje mer enn noe annet har preget din diktning fra den første samlingen i 1945, *Tyrielden*. Siden da har vi kunnet glede oss over en rik vokster fram til *Isfuglen* i 1970. 13 diktsamlinger er det blitt siden de fjerne uhyggens år De fleste glømmer vel i farten at du også har skrevet tre romaner og en samling fortellinger.

En saumfaring av din diktning hører ikke til ved en anledning som denne. Andre og mer kapable folk får ta seg av den oppgaven i andre sammenhenger. *Ola Jonsmoen* har skrevet om deg i en artikkel som kommer i bladet vårt.

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Medlemspenge, kr. 10,— pr. år.
Postgiro 16 378.

Formann:

Rakel Seweriin, Fastingsgt. 7, Oslo 3, tlf. 60.67.89

Kasserer: Johs. Fosså, Postb. 636, Oslo 1.

Ellers kan jeg røpe at du er blitt offer for hovedfagsstuderter på Blindern. De skriver om din lyrikk. Men enda er du ikke blitt konservert på et par linjer i litteraturhistoriene i skolen. For et par dager siden satt jeg med den 11. utgaven av *Johs. A. Dales* litteraturhistorie for gymnaset, som jeg sjøl leste til artium. Jeg kan bekrefte at ditt navn ikke fantes der, enda om navn som *Dag Sølstad* og *Paal-Helge Haugen* var med i oppramsingen. Pris deg lykkelig over at det tar sin tid å bli hermetisert.

Nå står vi foran den nyeste diktsamlingen, *Kyndelsmesse*. Kyndelsmesse, lysmessen på midtvintersdagen, var dagen da bjørnen snudde på seg i sitt vinterhi, om vi skal feste lit til gammal folketru. Du har iallfall «snudd på deg» og «rugget» deg hit inn til oss for å ta mot vår vesle hyllest til din skaperkraft. Den er i pakt med det beste i vår østlandsnorske diktertradisjon. I østlandsnorsken har du funni ditt språk, og det er der vi i Språklig samling har funni deg. Skal våre to skriftspråk noen gang flyte sammen på naturlig vis slik at Wergelands kongstanke kan bli realisert, må det skje med feste i de rike dialektene i østlandsnorsken. Det er på dette grunnlaget og i takknemlighet over hva dette språket har betydd for din tankeverden at vi i Språk-

lig samling har villet tildele deg litteraturprisen for 1971.

Det vil ikke forbause noen, aller minst deg, at prisen er et bilde med skog- og fjellheimen på Østlandet som motiv. Male-*ren Harald Risberg* er opphavsmannen til dette verket. Han er i slekt med deg både i lynne og tankeflukt. Med et slikt felles hopehav håper vi at du vil kunne glede deg over prisen. Må den følge deg i «denne korte stund av strid, denne oppfluktens skrå time»!

Hjertelig til lykke!

Oslo, 19. mai 1972.

Ivar Grotnæss

Hans Børli:

**TALE
ved mottagelsen av Landslaget
for språklig samlings pris**

19/5-1972.

Jeg vil først få si at jeg er dypt takknemlig over å ha fått denne prisen, — og også en god del *forundret*, for jeg har alltid sett på mine språklige resultater som problematiske, og nettopp ikke *prisverdige*. Jeg har alltid hatt ei lei kjensle av at jeg språklig sett har falt mellom to stoler: jeg har ikke kjent meg heime hverken i riksmålet eller nynorsken. Og den dialekten vi snakker oppe i heimbygda mi, Eidskog, hører til flatbygdsdialektene på Østlandet, og har som sådan hatt liten anseelse, lav status hos filologer og annet lærd folk. Vi

har tjukk l, tilløp til *itakisme* og alskens styggedom. For å illustrere dette skal jeg få lov til å fortelle noe som hendte for tre-fire år siden: Det kom en journalist fra et ukeblad i Oslo og besøkte meg mens jeg som vanlig dreiv på med tømmerhogst innpå skogen. Vi satt ei stund og pratet ved en tyrivar-me, — og utpå vinteren kom intervjuet i vedkommende ukeblad. Og der skreiv min tvilsomme venn journalisten følgende om språket mitt: «Han snakker en dialekt så bred som låvedøren på en storgård». Hadde'n enda itte sagt *storgård*, så skulle je prøvd å telgitt'n!

Men i de seinere år har vi *provinsforfatterne* (for et idiotisk uttrykk!) over Østlandsområdet begynt å bruke dialekten vår med større sjøltillit og fortrøstning enn før. Og det tror jeg vi kan takke en enkelt mann for, nemlig *Alf Prøysen*. Det enestående i den mannens innsats har ennå ikke gått helt opp for oss, tror jeg. Prøysen klarte det kunststykke å gjøre en diskriminert Hedmarksdialekt til et finstemt litteraturspråk. Ja, med sitt drengestuespråk gjorde han seg hørt like inn i de litterære finstuer.

I det hele tatt: den skribent som har en levende dialekt å hente ordtilfang fra, han kan prise seg lykkelig. For når alt kommer til alt så er det jo dialektene som er det egentlige språket her i landet. Våre to offisielle skriftspråk er jo ifølge sin natur mer eller mindre kunstprodukter. Mens dialekten er den levende tunge, morsmålet, hjertets egen stemme.

Sjøl kan jeg godt beskrive saker og ting på et noenlunde rent riksmål. Jeg kan *avstands-*

SPRÅKLIG SAMLING

skildre ting og situasjoner, men skal jeg gi virkelige nærbilder, skal jeg rykke inn i tingenes sentrum, skal jeg få ordet til å . . . til å være den tingen det utsier, da må jeg ty til dialektten.

Ja, riksmålets unektelig noe anemiske språklegeme kan så innerlig godt trenge til slike transfusjoner av røde blodlegemer fra dialektene. Og jeg synes det er meget fint og rosverdigg at Landslaget for språklig samling oppmuntrer og honorerer nettopp en slik språkutvikling. For det er ute blant det skrivende og talende folk at den organiske tilnærming mellom våre to skriftspråk foregår, i det stille, — og ikke i mer eller mindre stivbeinte stortingskomiteer, hvor de gjerne lager forhåndsmønstre som de så siden vil tvinge utviklingen inn i.

Den gang jeg for godt og vel et år siden fikk Kritikerprisen og skulle prøve å takke for den, siterte jeg til slutt noe en arbeidskamerat sa en gang. Og la meg også denne gang få slutte med noe jeg har hørt sagt innpå skogen. De sier mye klokt og fint de gropete gamle kubba inni «slitliene».

Det var under *de harde trettiåra*, som de nå blir kalt, gjerne i sarkastiske gåseøyne. Og *de åra* var virkelig harde, det kan jeg som gammel skogskar til fulle bekrefte.

Vi hadde basket oss gjennom det verste av en lang, sprett-kald snøvinter. Nå lakket det mot slutten av februar, — en kunne merke de første vage løfter om vår i lufta. Vi satt en dag ved varmen og kokte kaffen vår i en svartbrent fiskebollsboкс. Det blés sønna den

dagen, og en tå de gamle veteranene så opp på granbaret og sa: — Du skal se vi får'e be're nå, kærer. Det kan ofte være fint slik i mars, med *drøpleskyer* og *sønnasnag*.

De stillferdige ordene har jeg gjeomt i minnet alle de åra som siden er gått. Det er *de* jeg husker fra gråbeinvintrene under trettiåra. *Drøpleskyer* og *sønnasnag i mars*. Dét er dialektens stemme. Dét er hjertets stemme. Det er ikke råd å si det der så fint på riksmål, hvor «sobert» det enn måtte være.

Og jeg synes på en måte at nettopp de orda kan passe på min egen situasjon i dag. På min diktning, for i det hele tatt å bruke et så pretensjøst uttrykk om mine beskjedne skrivelier.

Jeg synes liksom jeg har gjennomlevd en lang, hard vinter. Det har gått smått og trått for meg, jeg har ofte kjent det som stod jeg på stedet marsj og tråkket i djup snø. Men de partre siste åra har det liksom løstnet for meg, jeg har faktisk merket det første draget av sønnavind. Og i mars hører jeg mildværet bruse om meg. Det er *drøppelskyer* og *sønnasnag* over diktets nedsnødde skoger.

Og med dette vil jeg på det hjerteligste få takke formannen i Landslaget for språklig samling, Ivar Grotnæss, Landslaget i det heile, — og alle som har vært med om å gi meg denne gleden.

Hjertelig takk, alle sammen! Og jeg håper at jeg i åra som kommer må være i stand til å gjøre meg tilliten verdig.

PRESSEUTKLIPP I SAMBAND MED LITTERATURPRISEN

Nationen 20.5-72.

Litteraturpris til Hans Børli.

Lyrikerens Hans Børli ble i går, ved en høytidelighet i Aschehougs Forlag, overrakt Språklig Samlings litteraturpris for 1971. Han er dermed den 4de dikter som har mottatt denne pris, etter Aasta Holt, Kaare Holt og Elling M. Solheim. Prisen som besto i en akvarell av maleren Risberg med motiv fra skog og fjell, ble overrakt av formannen i Språklig Samling, lektor Ivar Grotnæss. På vegne av forlaget hilste forlagskonsulent Harald Vindalen. Han gav et kort oversyn over Børlis produksjon av tre romaner, en samling fortellinger og 12 diktsamlinger, mens den 13. «Kyndelsmesse» vil foreligge på Aschehoug i høst. Han karakteriserte Børli som en fremragende mester i fortetning og konsentrasjon gjennom et enkelt språk preget av usminkede folkelighet.

Hans Børli gav i sin takketalte uttrykk for sin forundring over at han ble tildelt nettopp denne pris, fordi han alltid har vært redd for at hans språk ikke var prisverdigg. «Jeg har vært redd for at det falt mellom to stoler, riksmål og nynorsk.» Han mintes Alf Prøysen som mer enn noen anne hadde skapt aktelse for dialektten og ført drengestuespråket inn i finstuenene. Han priste dialektten som det virkelige språk, det levende mål, hjertemålet, språket som gir nærbilde og får ordet til å være tingen det utsier. Med

denne pris — og det svenske akademis Doblougpris på 20.000 sv. kr. som han ble tildelt 17. mai — «merker jeg de første drag av sønnavind i lufta», sluttet prisvinneren.

Aftenposten 20.3-72.

Lyrikeren Hans Børli er virkelig blitt feiret i det siste. 17. mai fikk han den store Doblougprisen 1972 sammen med den svenske forfatteren Erik Beckman. Igår fikk han overlevert Landslaget for Språklig Samlings litteraturpris 1971.

Prisen, en akvarell av Harald Risberg, ble overrakt av landslagets formann, lektor Ivar Grotnæss under en liten høytidelighet i Aschehoug igår. Tidligere har Kåre Holt, Aaste Holt og Elling M. Solheim fått den. Grotnæss minnet om Børli's litterære produksjon som foruten tolv diktsamlinger omfatter tre romaner og en samling fortellinger. Diktsamling nr.13, «Kyn-delsmesse» kommer til høsten. Han berømmet Børli for skaperkraften i hans diktning — i pakt med østlandsdialektenes beste tradisjoner.

Forlagskonsulent Harald Vindalen sa at Børli er en mester i å konsentrere diktet om det vesentlige i en fortetning, til glede for diktets spenning. Alt dette i et enkelt sprog med et subliment innhold. Forlaget ga blomster til fru og «lomme-penger» til prisvinneren.

Børli sa seg forundret over prisen, fordi han hadde «problemer» med sitt sprog, lite anerkjent hos «eksperter». Men tarket være én mann — Alf Prøysen — kunne skribenter nå med større tillit og fortrøstning bruke sin egen dialekt.

— Og det er jo dialektene

LANDSLAGET for SPRÅKLIG SAMLING

Gaver 1972

B. Gøysdal, Atrå kr. 30, G. Gauslå Lillesand 5,00, J. O. Hansen, Oslo 5,00, J. Risdal, Nordstrandhøgda 5,-, R. Stenersen, Oslo 80,00, E. Hofset, Oslo 5,00, O. Byrkjeland, Hokksund 20,00, G. Stensvand, Arendal 10,00, J. Valved, Ytre Laksevåg 40,00, J. Vidar, Notodden 20,00, T. Kråkevik, Jondal 10,00, K. Mønnesland, Oslo 20,00, A. E. Oldem, Fredrikstad 100,00, K. Eide, Notodden, 10,00, E. Olsen, Feda 5,00, Aa. Løvland, Arendal 10,00, K. Aas Holm, Vegårshei 30,00, O. Aase, Eidsvoll 30,-, H. M. Vesaas, Oslo 80,00, O. Jonsmoen, Auma 15,00, O. Kylløse, Oslo 10,00, S. og K. Aamlid, Arendal 40,-, Å. Aakvik, Levanger 200,00, E. Lundebø, Høn 20,00, T. Refsdal, Rjukan 30,00, R. Aavik, Akkerhaugen 30,00, K. Dalen, Tvedestrand kr. 20,00.

Hans Børli:

VED SKRIVEBORDET

*Dine dikt flyr bort fra deg.
Du eier dem bare
denne korte stund av strid,
denne oppfluktens skrå time
før de får luft under vingene.*

*Det er som
når storlomen letter skrikende
fra vindrørt sjø om høsten:
Lenge hamrer vingene panisk
fort
mot skumhvite bølgekammer --*

*Så ser du fuglen
fritt mot himlen over åsen i sør,
liten, og allerede langt borte.*

som er det egentlige sprog. Skriftsprogene er kunstprodukter, dialektene er selve morsmålet — hjertets sprog. En skribent som har en levende dialekt å øse ordtilfang av kan være lykkelig, sa Hans Børli.

NORSK SPRÅKRÅD

Norsk språkråd holdt møte i Oslo 14.—15. april. Dette var første møte i Språkrådet etter det konstituerende møtet 1. februar i år.

Den viktigste saken på møtet var «Allmenn drøfting av språksituasjonen og Norsk språkråds arbeidsoppgaver, herunder rettskrivningsspørsmålet». Her innledet formannen i Norsk språkråd, forlagssjef Johs. Aanderaa, og varaformannen, rektor Gorgus Coward, og drøftingen fant sted dels i plenum, dels i seksjonsmøter. I denne sammenheng ble opprettelsen av Norsk leksikografisk institutt og utkastet til lov om melloms-kolen diskutert. Om Norsk leksikografisk institutt gjorde Språkrådet enstemmig dette vedtaket:

«Norsk språkråd vil sterkt støtte forslaget fra Universitetet i Oslo om opprettelse av Norsk leksikografisk institutt, og be om at instituttet blir opprettet fra og med 1. juli 1972.

Forslaget er i samsvar med Vogt-komiteens anbefaling, og fikk enstemmig støtte under behandlingen av meldingen om språksaken i Stortinget.

For Språkrådets arbeid vil det være av avgjørende betydning at et slikt institutt kommer i virksomhet snarest mulig, og at det får de nødvendige midler til innsamling, bearbeiding, utforskning og publisering av språkmateriale.»

Paragraf 35 i utkast til lov om melloms-kolen ble drøftet. Om lærebøker og andre læremidler vedtok Språkrådet (mot to stemmer) å foreslå for departemen-

tet at § 35 i utkastet til lov om mellomskolen får denne ordlyden:

§ 35 Lærebøker og andre læremidler.

Staten skal medvirke til å fremme rasjonell produksjon og bruk av læremidler. Så langt råd er, skal prinsippet om språklig likestilling legges til grunn.

Lærebøker som brukes i mellomskolen, må være språklig godkjent av departementet. Lærebøker i andre fag enn norsk må foreligge til samme tid og samme pris på bokmål og nynorsk. Departementet kan gjøre unntak fra disse reglene.

Departementet gir for øvrig nærmere regler om godkjenning av lærebøker.»

Språkrådet knyttet denne kommentaren til endringsforslaget:

«Enda Norsk språkråd prinsipielt meiner at alle lærebøker som blir brukte i mellomskolen, bør finnast på begge målformer, er rådet klar over at det i praksis må gjerast unntak frå den allmenne regelen oftare enn når det gjeld lærebøker for grunnskolen.»

Det ble i debatten uttalt at dette paragraf-forslaget først og fremst uttrykker samfunnets vilje til å yte rettferdighet for den gruppe som språklig er i minoritet, men at praktiske omsyn kan føre til at intensjonen ikke alltid kan oppfylles helt ut.

Om sidemålsopplæringen i mellomskolen gjorde Språkrådet dette vedtaket (mot en stemme):

«Norsk språkråd vil minne om at spørsmålet om sidemålsopplæringa i gymnaset har vore sett på som ei viktig språkpolitisk sak i vårt land. Føresegner om sidemålsopplæringa er i dag tekne inn i Lov av 12. juni 1964 om realskoler og gymnas (§ 5), jfr. tilsvarende føresegner i Lov av 13. juni 1969 om grunnskolen (§ 41).

Både Vogt-komiteén (Instilling om språksaken s. 27), Kyrkje- og undervisningsdepartementet (St. meld. nr. 15 (1968-69) s. 48-49) og Kyrkje- og undervisningsnemnda i Stortinget (Innst. S. nr. 189 (1969-70) s. 282) har understreka kor viktig det er å halde oppe både den munnlege og skriftlege sidemålsopplæringa, og Norsk språkråd viser til det som er uttala i desse dokumenta.

Enda det oversende utkastet er ei rammelov utan føresegner om fagkrinsar og læreplanar, synes språkspørsmålet å stå i ei særstilling i vårt land, og Norsk språkråd vil be Kyrkje- og undervisningsdepartementet vurdere på kva for måte ein i samband med den nye lova om mellomskolen kan få stadfest dei prinsipp som hittil har lege til grunn for sidemålsopplæringa som Vogt-komiteen, Kyrkje- og undervisningsdepartementet og Stortinget har sagt seg samde i.»

Det ble i debatten uttalt at «å halde oppe den munnlege og skriftlege sidemålsopplæringa» ikke betyr at den tradisjonelle form for skriftlig sidemålsleksamen skal overføres i det som i dag heter yrkesskoler, eller at den skriftlige sidemålsleksamen i den rent teoretiske delen av

mellomskolen nødvendigvis skal ha samme form som i dag.

I rettskrivningsspørsmålet gjorde Språkrådet dette vedtaket:

«Bokmålsseksjonen i Norsk språkråd mener at det må skje en liberalisering av rettskrivningsreglene i bokmål, og at dette må settes i verk så raskt som mulig.

Før en fullstendig rettskrivningsrevisjon kan settes i gang, nedsettes det straks et hurtigarbeidende utvalg, bestående av fagnemndas bokmålsmedlemmer som varamenn, som tar for seg reglene for

- a) hunnkjønnsbøyningen,
- b) flertallsbøyning av intetkjønnsord,
- c) fortidsbøyning av svake verb, og utvalgets uttalelse oversendes departementet.»

Språkrådet drøftet også sin egen informasjonstjeneste og de fullmakter fagnemnda skulle ha, og foretok valg på varamenn til styret. Det ble vedtatt at styret skulle sette ned et særutvalg som skulle komme med forslag om hvordan Språkrådet best kunne gjøre arbeidet sitt kjent.

Norsk språkråd sluttet seg til framlegget fra Norsk kulturråd om at det blir opprettet en pris for god fagprosa, og at Språkrådet skal være med og utforme retningslinjene for fagprosa-prisen og innstille kandidater til prisen, som utdeles av Norsk kulturråd og Norsk språkråd i fellesskap.

Norsk språkråd sluttet seg også til et forslag fra styret i Rådet for Teknisk Terminologi om et eventuelt kontor- og sekretariatfellesskap.

OLAV DALGARD:

NORSK SCENESPRÅK

II. Dialekt og nynorsk

Eg prøvde i første artikkelen å ettervise den konserverande rolla våre bokmålstalende teater har spela i dette hundreåret. Sjølsagt må ein vere klar over at denne konservatismen botnar i det språkgrunnlag som våre klassiske dramatikarar la grunnen til med Ibsen, Bjørnson og Gunnar Heiberg i brodden. Trass i at desse la vinn på å skape ein norsk replikk — og i stor mon greidde det når det galdt seiemåtar, rytme og til dels særnorsk ordval — så har dei hindra den fornorskingslina som Knud Knudsen og det første Norske Teater i hovudstaden la opp til i 1850-åra, å utvikla seg vidare i samnorsk lei. Den «dannede tale» i hovudstaden, som nedvurderte alle folkemålsformer til ukultivert «gadesprog», slo med kvart i gjennom ved alle våre bokmålstalende teater, og er stort sett einerådande den dag i dag.

Som nemnt i førre artikkelen gjorde Nationaltheatret eit unntak, for den populære «Fossegrimen» til Sigurd Eldegard. Men da samme forfattaren fekk godtatt eit samtidsstykke nekta skodespelarane å spele på «et sprog de ikke hadde lært». Og i det må ein gje skodespelarane rett. Men dette vedtaket fekk følgjer, i det det klårgjorde for målfylkingen — som voks seg sterk i åra kring 1905 — at ville dei høre sitt eige mål frå scenen så måtte dei skape sitt eige teater. Dette vart til røynd 2. januar 1913 med første framsyninga til Det Norske Teatret. Da hadde Hulda Garborg gjort

eit viktig førebauende arbeid med amatørgruppa Det Norske Spellaget.

Ein av dei første vanskane som melde seg var målforma. Her stod to sterke grupper i mot kvarandre, den såkalla Hægstad-normalen som bygde på Ivar Aasens konservative (les: arkaistiske) line, den som er markert i regla: «Me hev fenge soli». Kritisk til denne stod Arne Garborg og Aleksander Seippel som hadde slutta seg til det «midlandsmålet» filologen Rasmus Flo hadde sett opp på treklangen ar-ir-ur (dagar, skriftir, gjentur osv.) som grunnakkord. Dei ville halde mest mogeleg på det levande talemålet i bygdene, med Telemark som sentrum. Strevet deres sette sterke merke hos mange nynorske forfattarar, som Moren, Aukrust, Uppdal og Duun. Når denne normen likevel ikkje slo varig i gjennom så kom det nok av at former som skriftir og gjentur ikke hadde sterke nok røter i det samla norske dialektgrunnlaget.

Ved Det Norske Teatret prøvde Hulda Garborg legge midlandsmålet til grunn for gruppa si. Det samme gjorde Arne Garborg som første språkkon-sulent ved DNT, og markerte dette klårt i den første oppsettinga av «Læraren». Seinare heldt Aleksander Seippel fram med samme normalen, og gjorde mye til å hindre «stumme konsonantar» å breie seg. Den einaste av dei første skodespelarane som desse fall naturleg for var Edvard Drabløs. Men Drabløs, som elles hadde den

mest «normale» dialekten å bygge på — i motsetnad til Lars Tvinde som kom med sitt — etter teatersjefens dom — «umulige» vossamål — blei alt andre året så misnøgd med «målkaoet» som rådde på prøvene at han laga sin eigen turne og reiste med eit par år.

Ein vil av dette kunne skjønne litt av det språklege problemkompleks som leiinga for DNT strevde med i første åra. Med skodespelarar frå aust og vest og sør og nord var det nærast uråd å få til ein noenlunde einskapt og heilskapt «målbu-nad» når kvar einskild skodespelar gjerne ville bygge på sin eigen dialekt. Såleis veit eg at telemarkingens Einar Tveito heilt opp i 30-åra heldt hardnakka fast på rett til å seie «bakkjen» og «stakkjen» — som som han, med rette, hevda gjorde målet mjukare og meir klangrikt.

Den som gjorde mest til å skapa fast grunn for ein samlande nynorsk scenenormal var Olav Midttun, som arbeidde energisk både med faste «måltimar» og på prøvene. Jamvel om han heldt på Asen-Hægstadlina så tok han omsyn til somt av det Garborg og Seippel hadde gått inn for, såleis den «kløyvde infinitiven», som er så typisk for austlands- og dala-dialektane (vera, bera, men kaste, leike). Men noe som måtte «lærast» av skodespelarane frå Vest- og Sørland. —

Mens a-formene — «vi har fått sola» — vann seg sterkare rom utetter 20-åra med framstående forfattarar som Duun, Moren, Uppdal og Koht, var Midttun lenge i mot desse, og han hevda at desse formene ik-

kje fall naturleg i målet som dramatikarane Hoprekstad, Ørjasæter og Aslaug Vaa nytta i sine skodespel. Endskapen på striden mellom dei to *målprinsipp* blei at styret gjorde eit vedtak om at teatret skulle nytta den målforma stykket var skrive i. Eit vedtak som teatret har retta seg etter fram til i dag.

Størst vanskar har teatret hatt med reine dialektstykke — der miljøet kravde det — slik som i Lars Hansen og Karl Holters «Ishavsfolk» og Preussens «Trost i Taklampa». Det første blei spela med gjennomført nordlandsaksent og det andre på tolleg reint Hedmarks-mål. Sjølsagt greidde ikkje skodespelarane frå andre kantar av landet å tala «autentisk» dialekt, det blei mye «knot» som nok til dels forarga dei som var «fødd» med desse dialektane. Likevel var det ei kunstnarleg vinning for framsyningane at ein heldt seg mest mogeleg til dialekten. Oskar Braaten førte språket i «Ungen» og «Den store barnedåpen» over til Oslo austkant i sine siste oppsettingar på DNT, og seinare har teatret halde på denne målforma når miljøet har kravd det.

Stort sett kan ein slå fast at DNT har følgt med i utviklinga, og truleg i viss monn har verka normerande på nynorsken som talemål, særleg mellom landsungdom som er innfløtt til Oslo, og greier halde på talemålet sitt.

Slik er også nynorsken nå på god veg til å bli eit «bokmål», normert gjennom skolar og litteratur. Og ikkje minst gjennom radio og TV.

Men framleis har både desse og DNT sine normeringsvan-

skar, avdi eldre former stendig fell ut og blir erstatta av «lettare» — t.d. gjeva-gje-gi og tatar-tatt for taka-tek-teke.

Kløyvd, eller rein a-infinitiv, går meir og meir over til bare e-ending. Ein tendens som gjer målet fattigare og mindre kunstnarleg uttrykksfullt, hevdar mange. — Men *straumen* går i dag mot «språkleg samlings», det hører ein klart på talemålet i bygd og by. Folk nyttar meir og meir dei ord dei *treng*, utan omsyn til skolemåla og «puristane» i begge målfylkingane. Ikkje minst vestlendingar som har hatt nynorsk til skolemål, hører ein ofte blande dei to mål suverent, i Stortingsalen så vel som i kyrkjene. I dag kan det sjå ut til at det blir vestlendingane som først når fram til ein praktisk fundert samnorsk. —

I denne snøgge utviklinga mot eitt norsk mål, har DNT gjort ein viktig innsats. I dag blir teatret ofte kritisert for at det nyttar ein «utvatna» nynorsk, såleitt t.d. i omsetjingane av Ibsens samtidsstykke. Ibsen hadde sikkert aldri tenkt seg at overklassekvinn, Hedda Gabler, skulle tala eit «folkeleg» mål som det Tormod Skagestad har gitt henne. Men bare stive riksmålsfolk har hevda at dette målet er til kunstnarleg skade for Ibsen. Tvertom, trur eg dei fleste Ibsen-dyrkarar vil svare, at just målfornyninga har gjort hans samtidsstykke lettare tilgjengeleg for det store publikum.

Jamvel om nynorsk talemål i dag har fått ein samlande «normal» som målfolk frå ymse kantar i landet finn seg naturleg til rette i, så er det lett å høre at dialektgrunlaget er

SAMLING I NORGE EF — OG SPRÅKLIG

Sentralstyret i Språklig Samling mener at det er «ønskelig og nødvendig med en språkdebatt der EF perspektivet trekkes inn». At språksaka har eller kan ha sammenheng med den generelle politiske situasjon, er unektelig riktig. Men derfra til å følge dr. philos. (og EF mot-

framherskande hos dei fleste. Og det er ingen sakleg grunn for å gi slepp på dette. Det viser seg like mye i Stortinget som på scenen at just dialekten gir *undertonane* hos dei som talar best, dvs. dei som har den sterkaste «brysttone» i målet sitt. Alt bokmål som blir tala til punkt og prikk, er som regel merkeleg flatt og dødt. Med unntak for ein liten prosent som har vakse opp i dette, først og fremst i hovudstaden. I dag er det så avgjort Oslo vestkantmål som gir normen og idealet for norsk talemål i det heile. At dette også har sterk innverknad på nynorskens talemål er lett å høre både på og utafør scenen. Likevel står nynorsken som ein landsens motstraum mot hovudstadens fin-norsk, og det er som katalysator av denne straumen at Det Norske Teatret har si viktige språklege oppgave i tida framover. Til vi får eitt norsk språk som alle normenn vil kunne kjenne seg heime i. Det skjer kanskje ikkje i dette hundreåret, men det er eit mål alle gode nasjonale krefter i landet bør arbeide trutt og planfast for — kvar i sitt yrke og sin landsdel.

Olav Dalgard.

stander) Helge Ytrehus i hans argumentasjon («S. S.» jan-feb. nr. 1) er et stort sprang. — Ytrehus mener — uten omsvøp — at EF-medlemskap for Norge vil vanskeliggjøre den språklige samling vi arbeider for. «Bare den sjølstendige (norske) stat kan ta seg skikkelig av språkrøkta, bare en slik stat kan interessere seg tilstrekkelig for slike språklige fenomen. Ved tilslutning til ei ny politisk organisasjonsform (Europas Forente Stater? — på lengre sikt) vil det å løyse vårt språkproblem ventelig bli en uinteressant kulturoppgave», hevder Ytrehus.

Etter mitt syn tyder erfaringene fra virkelighetens verden på at forholdene vil bli de motsatte av det Ytrehus forespeiler. Jeg vil i denne omgang bare trekke fram følgende punkter: 1) I tida 1814—1905 — da vi var forenet med Sverige — hadde vi likevel en blomstrende tidsalder når det gjaldt «språkdyrkingen» vår.

2) Føderasjonen Sveits har eksistert i over 650 år. Jeg vil gjerne se den som våger påstå at de respektive språk i Sveits (tysk, fransk, italiensk og retoromansk) innen denne føderasjon ikke har fått utfolde seg som om de respektive kantoner hadde vært «sjølstendige stater».

3) *Språkkløyving* — språklige problemer av enda alvorligere natur enn våre er *velkjente fenomen innen EF*. Det er nok å nevne det fransk-nederlandske (vallonsk-flamske) Belgia. Våre problemer er barnemat i sammenlikningen. EF's eksistens har neppe medvirket til passivitet hos de respektive «språkrøktene», og vil etter alt å dømme neppe få en slik virkning her hjemme heller.

4) «*Minoritetene*» — de små land i EF — er meget sterkt overrepresentert i de respektive bestemmende organer i EF, noe som i seg selv er en viss garanti for «de små lands sjølstendige liv». Respekten for det enkelte lands språk innen EF er således antakelig større enn i andre internasjonale fora det er naturlig å sammenlikne med. (Det var derfor nesten naturlig at statsminister Brattelis tale i Egmont-palasset — i januar ved undertegningen av EF-forhandlingsprotokollen — gikk på NORSK.)

5) *Vår egenart og EF* het en kronikk i «Bergens Tidende» 20-21/3-72 av professor dr. philos. Hakon Stangerup. Kronikken sluttet med det følgende: «Det jeg ikke kan forstå er de skikkelige mennesker som av nasjonale grunner mener at de bør si nei til Europa fordi de tror at Fellesmarkedet vil utslutte eller oppsuge vår egenart — den norske eller den danske kultur. Som jeg har prøvet å vise, er forholdet det enkle som har vært demonstrert fra middelalderen til i dag — at norsk og dansk kultur i åndsliv blomstrer parallelt med næringslivet når vi nærmer oss Europa og vekkes av en europeisk utfordring til utfoldelse av våre krefter og vår egenart. — En utfordring til å lære av Europa, kappes med Europa, leve med Europa, kan bare føre til vekst og blomstring i norsk og dansk kultur. En isolasjon vil være ensbetydende med ikke bare økonomisk, men også åndelig stagnasjon og tilbakegang.»

Per Engum.

PS. Jeg beklager meget at jeg ikke behersker et «samnorsk» av samme gode slag som Ytrehus.

BREVVEKSLING MED NOREGS MÅLLAG

Landslaget for Språklig Samling, Oslo.

Vi går ut fra at dette er kjent for Språkleg Samling:

Den kjende såkalla «samnorskmannen» lektor Torkell Magnusdal har drive intens agitasjon mot nynorsken framføre skolemålrøystingane i Vegusdal og Herefoss. Nå har han gått laus på sidemålsopplæringa i skolen, og freistar få i stand ein aksjon for å få kasta ut denne.

Landsstyret i Noregs Mållag vil ta avstand frå den måten lektor Magnusdal brukar lausrivne sitat frå to artiklar i Noregs Mållag sitt 60-års jubileumsskrift.

Da Torkel Magnusdal er vide kjend som «Samnorskmann», og er medlem av Språkleg Samling, vil vi gjerne veta korleis Språkleg Samling ser på aksjonane hans. Er dette eit uttrykk for Språkleg Samling sitt offisielle standpunkt?

Etter vårt syn er Torkel Magnusdal sine aksjonar til meins både for Noregs Mållag og Språkleg Samling og dei syna dei to samskipnade står for. Vi vil derfor be om at Språkleg Samling offisielt seier frå om korleis de ser på aksjonane til lektor Torkel Magnusdal.

Med helsing for styret i Noregs Mållag

Steinar Lægred
formann.

Til Noregs mållag, Oslo.

Vi har fått skriv frå styret i Noregs mållag av 28. februar 1972.

SPRÅKLIG SAMLING

Vi kan nå melde at vi har fått melding frå lektor Torkel Magnusdal om at han «er rede til å gå ut av Språkleg Samling». Sentralstyret har tatt dette til etterretning.

Vi veit ikkje kva Noregs mållag meiner med karakteristikken den «såkalla 'samnorsk-mann'», som er nytta i brevet. Alle veit at lektor Magnusdal i alle dei år har vore ein ihuga kjempar for samnorsken. Det tyder ikkje at laget vårt er samd med han i det synet han har på sidemålsopplæringa i skulen.

Vi går ut frå at Noregs mållag er kjent med at vi alt på landsmøtet i 1961 gjorde vedtak om at «nynorsk og bokmål, så langt råd er, får same vokster-vilkår. Derfor må i det minste någjeldande skipnad med to stilar ved avsluttande eksamen i gymnas stå ved lag til vi har fått ein offisiell samlenormal». Dette står ved lag som vårt syn.

Det vil vere kjent frå innlegg i medlemsbladet vårt gjennom fleire år at vi har vore vonbrotne over at det også innafor Noregs mållag har reist seg røyster for å gå bort frå tilnærmingslina. Vi vil derfor be om at Noregs mållag gjer greie for korleis ein ser på dette spørsmålet innafor laget.

Etter vår meining er Magnusdal sine aksjonar ikkje til bate for samarbeidet mellom dei to laga våre, men skulle tilhøva innafor Noregs mållag vere slik at ein også tek avstand frå tilnærmingslina, kan vi *forstå* lektor Magnusdal.

Vi slår fast at laget vårt arbeider for eitt skriftspråk i Noreg, og skal målet nåast, *må* det ei tilnærming til frå alle gode

krefter som vil føre språkforskningene våre saman.

Beste helsing.

For Landslaget for språklig samling.

Ivar Grotnæss.

Landslaget for Språkleg Samling, Oslo.

Dykkar brev, dagsett 7/5-72.

I brevet ber De om at «Noregs Mållag gjer greie for korleis ein ser på dette spørsmålet (tilnærmingslina) innafor laget».

For oss er det då berre å visa til ss. 168—169 i boka «Målreising 1967», der det står:

«Den programmatisk tilnærmingslina kan ikkje lenger vera rettesnor for målreisinga. Den andre parten har dei siste tjue åra synt så lite vilje og evne til å koma nynorsken i møte, at ein snøgg samling av dei to måla ikkje synest mogeleg. Vidare tilnærming i denne situasjonen tyder berre einseitig tilnærming til bokmålet, og skal vi gå monaleg lenger på den veggen enn vi alt har gjort, står målet vårt i fare for å missa det særmerkte som gjer det til eit eige mål. Vi ynskjer ikkje at nynorsken skal bli ein variant av bokmålet.

Nynorsk skriftnormal, slik han no ser ut, fell i hovudsaka naturleg for dei fleste som nyttar målet. Målfolk bør difor grava ned gamle stridsøksar og samla seg under merket: Målreising! Dette seier ikkje at nynorsk rettskriving aldri meir skal kunne brigdast, men at det er dei norske målføre nynorsken skal retta seg etter, og ikkje bokmålet.»

Dette vart på landsmøtet i 1968 gjort til Noregs Mållag sitt

syn med 135 mot 6 røyster. Vedtaket står framleis ved lag.

Med helsing for
Noregs Mållag.

Jahn-Arill Skogholt
skrivar.

Språklig samling sender brev til Språkrådet

Oslo 16. mai 1972.

Til

Styret for Norsk språkråd,
St. Olavs gt. 35,
Oslo 1.

Om liberalisering av formverket i bokmålet.

Etter at det nå er gjort vedtak i Norsk språkråd om å greie ut spørsmålet om ei liberalisering av reglene for bøyning av hunnkjønnsorda i bunden form entall, intetkjønnsorda i bunden form flertall og for fortidsbøyning av svake verb i bokmålet, vil Landslaget for språklig samling gjere oppmerksom på at laget tolker «liberalisering av rettskrivingsreglene i bokmål» i Rådets vedtak slik at liberaliseringa slår i to retninger.

Rådet må vurdere å åpne adgang til å bruke flertall ubunden form uten ending og *-a* i flertall bunden form i intetkjønnsord der en nå bare kan bruke *-er* og *-ene*. Dette gjelder særleg ord på *-e*.

Når det gjelder fortidsbøyninga av svake verb, må Rådet også vurdere supinumsformene i sterke verb. I begge tilfelle har det tradisjonelle bokmålet endinga *-et* i strid med alt norsk talemål som ikke er normert etter bokmålet. Vi viser ellers til vårt «Framlegg til samlenormal», som vi vedlegger.

Vi ber om at Rådet grundig vurderer dette brevet, og at det følger saksdokumenta som måtte bli sendt fra Rådet.

Vi går ellers ut fra at framlegget fra utvalget som Rådet har nedsatt blir realitetsdrøfta i samla møte i Rådet før det blir sendt statsmaktene. Vi viser her til loven som fastsetter at «Norsk språkråd skal gi myndighetene råd i språkspørsmål...» (Lov om Norsk språkråd § 1 pkt. c.)

For Landslaget for språklig samling.

Ivar Grotnæss
formann
Rakel Seweriin
nestformann

DETTE ER SAMNORSK:

Ordet **samnorsk** er visstnok brukt første gang i 1909 av Moltke Moe i et foredrag; han er også den fremste forkjemper for tanken i det første tiår av dette århundre. Hva hans idé går ut på, kan best uttrykkes med et par sitater fra hans egne foredrag:

«Begge flokker er nordmænd, begge har sat sig samme maal: ett norsk sprog, i skrift som i tale, høvelig for alle nordmænd, begge stevner i samme lei, om end fra forskjellig kant. Begge har ret i noget, i meget; men ingen har hele retten.» — «I en slik bevægelse nytter det ikke bare at ta utgangspunkt fra den ene side. En kan ikke skjære væk hverken vor yngre historie eller vor gamle historie, kan ikke sætte hverken bygd eller by utenfor. Begge må være med, hver fra sin kant — mot samme mål: et fælles norsk sprog, fremvokst av de levende talemål, byenes som bygenes.»

BOKMELDINGER

AKTUELT OG MORSOMT OM ORD

Gundersen - Dahl - Hødnebo:
En bok om ord.
Universitetsforlaget.

Bak denne enkle boktittel skjuler det seg 117 sider med morsom og interessant lesning for alle brukere av norske ord.

Store mengder av lånte ord og uttrykk kommer inn i språket vårt. Det er et spørsmål om det overhodet er mulig å drive språkreising i disse ordmasser

som daglig dyttes på oss fra alle hold i avisspaltene, reklame-tekstene og gjennom radio og fjernsyn, sier forfatterne i en oppsummering av det stoff som er lagt fram i denne aktuelle boka.

Nye fremmedord bidrar til en språklig internasjonalisering. Bokmål og landsmål nærmer seg hverandre ved at begge mål i stor utstrekning tar opp de samme låneord og oftest skriver dem likt.

Det foregår en forkortningsprosess i språket, der særlig avisene bidrar med oppkonstruerte lange ord som avløser for hele setninger, og med nedkorting av ord som vår tids travle mennesker tilsynelatende ikke har tid til å uttale i sin fulle lengde.

Det er et økende innslag av nye og ofte uforståelig terminologi i emner som også er beregnet på ikke-spesialister. Det dannes mengder av nye «faste» uttrykk som slett ikke alltid er så faste når de blir brukt i høyst ulik sammenheng.

Ordimportørene i reklamebransjen bruker ofte utflytende fremmedord som lett kan gi nytt betydningsinnhold. Vi leser både om «demokratiske priser» og «demokratiske åpnings-tider» som i betydning ligger fjernt fra grunnbetydningen av demokratisk. Bruksanvisninger inneholder fremmartede gloser som at «en flate må *primes* med ditt eller datt for å oppnå *maksimal* styrke,» og vi hører om «horisontal og vertikal integrasjon». Teoretikerne som dominerer skoleutviklingen vår, snakker om «supervision» når

TOGREISE

Bundet

til paralleller

av gråblankt, skinnende stål

på brunsvarte sviller

føres vi fram

fra mål og til mål,

vibrerer

i takt med millioner

på reise med andre tog

mot fjerne stasjoner,

ser

medpassasjerer

blygt slår øynene ned,

sanser så vidt

bak doggete glass

at skiftende bilder

drar flyktig av sted,

reiser

i universet,

toget —

en skjelvende jord

på klodenes solbanenett,

hver del en kupé

for farende sjeler

med envegsbillett.

Leif Egerdal.

SPRÅKLIG SAMLING

de mener overoppsyn, og bruker «input» og «output» om elever som begynner og slutter på en skole. Det holdes «teammøter», og en «co-opererer» i stedet for å samarbeide.

Forretningsmenn fra «ung, ekspansivt miljø» snakker om «et case» når de mener en sak. Boka gir eksempler på at «ung» også er blitt et moteord.

Vi er ikke kommet oss til å oversette slike lånord til norsk, enten det nå kommer av økonomiske, praktiske eller statusmessige grunner, eller av ren uvitenhet. Årsaken er ikke at norsk språk mangler muligheter til å uttrykke det som engelsk også har ord for. Nordmannen i dag legger tydeligvis an på å tilegne seg ekspertise, men tar seg ikke tid til å fornorske terminologien. Eller er det kanskje et utslag av usikkerhet og mangel på ekspertise at vi dekker oss bak fremmede og uklare ord og uttrykk?

Forfatterne tar også for seg ord som er overbrukt. «En ny giv», «en vri», «er kommet for

å bli», «komme inn i bildet», «dette med...», og liknende, er uttrykk som nå virker svært forslitte. Botemidlet mot klisjeaktig språkbruk er variasjon i ordvalg og setningsbygning. Mange avisskribenter har oppdaget at en kan mjuke opp stive konstruksjoner ved å flette inn målføreord i teksten.

«Vettug» og «korsom» er ord som ofte blir brukt på denne måten. I boka får vi høre at det var Henrik Wergeland som tok fram målføreord og gjorde dem bedre kjent på denne måten.

Interessant er det også å lese om hvordan det gammalnorske språket hadde utviklet en raffinert teknikk til å motta og formidle kulturstoff som skyllet inn over landet vårt i mellomalderen. Hele dette overveldende stoffet som kristendom, litteratur, nye vareslag, skikker og styreformer førte med seg, smeltet gammalnorsken om med en smidighet og eleganse som overgår enhver annen periode i norsk språkhistorie.

Forfatterne er høyt kvalifi-

serte vitenskapsfolk som har den lykkelige evnen å kunne meddele sine kunnskaper til andre i en uttrykksform som alle skjønner.

I den detaljerte innholdsfortegnelsen og det rikholdige emne- og ordregistret som boka er forsynt med, vil alle finne noe av interesse, enten det nå er språklige nydannelser, lumske ord, tabu-ord, nasjonalitetsord, bibelord, bevingede ord, gamle ord, låneord eller moteord, for å nevne noen av de sentrale emner som er tatt opp.

Boka kommer sent, men godt. «Tankens makt over sproget», kalte dr. August Western en liknende bok om betydningsutviklingen av ordene, som kom ut for snart femti år sia. I vår tid er farten økt faretruende på mange områder. Det kan synes som om «ordenes makt over tanken» ville vært en høvelig undertittel til mye av det som er skjedd i norsk språkutvikling de senere år.

Språkrensing i dag er blitt en enormt krevende og omfattende oppgave. Om en skal komme noen veg, må det være med støtte i en aktiv og bred opinion. På en lærerik og underholdende måte, har forfatterne gjort dette klart for oss.

Reidar Bækkelund.

SLAVISK MÅLREISING

Olav Rytter:

Slavisk målreising.

Orion-bøkene, Det Norske Samlaget 1971.

Kr. 18,00.

Dei fleste er vel i dag klare over at målreising er eit internasjonalt fenomen som vi finn i skiftande former overalt på jorda. Likevel ligg det alt for

Språklig samlings litteraturpris 1971

HANS BØRLI

Av hans bøker kan fremdeles skaffes:

Under lomsriket

Ved bålet

Ser jeg en blomme
i skogen

Hver liten ting

Jeg ville fange en fugl

Brønnen utenfor Nachors stad

Som rop ved elver

61

Aschehoug

lite føre på norsk om målrørsler i andre land og verdsdelar. Eit viktig bidrag til denne sparsame litteraturen er «Slavisk målreising» av Olav Rytter. Den kom ut første gongen i 1934 og ligg no føre i ny utgåve.

Dette er eit historisk verk: alle dei slaviske målreisingane hører 17- og 1800-talet til. I eit større historisk perspektiv har vi to målreisingsperiodar i Europa. Den første var under og etter renessansen, da latinen vart trengt attende av dei store vesteuropeiske nasjonalmåla. Dei viktigaste slaviske parallellane til dette har vi i Russland og Serbia, der det gamle kyrkjeslaviske skriftspråket på 17- og 1800-talet laut vike for nye nasjonale skriftspråk med grunnlag i folkemåla. Ein ny målreisingsperiode kom etter 1800, da minoritetane i dei store multinasjonale rika (Russland, Austerrike-Ungarn, Tyrkia) tok til å krevje politisk og språkleg sjølvstende. Dei moderne slaviske skriftmåla, unnatt russisk, er alle komne opp i denne tida, i kamp mot hard underkuing frå herrefolka i kvar sine område. Etter første verdskrigen var denne kampen stort sett over: da oppnådde alle dei større slaviske folka nasjonalt sjølvstende.

Likevel kunne ein ha ønskt at Rytter hadde ført framstillinga si vidare. I alle fall i Sovjetunionen er målstrid ikkje berre eit historisk fenomen: diskusjonen om korleis skriftspråket skal vere i høve til folkemålet var levande for ganske få år sia. I Jugoslavia og Tsjekkoslovakia har språkpolitikken også etter sjølvstendet vori eit delikat problem i samband med

tilhøvet mellom dei ymse språkgruppene i landa.

Men dette hører ikkje med til den eigenlege målreisinga. Dette omgrepet definerer Rytter slik: «reising av eit mål», dvs. reising av eit *litteraturmål*. Han legg, i tradisjonell stil, sterk vekt på den litterære sida av språket. Nettopp den norske målreisinga provar vel at dette er noko for snevert: den har, liksom dei slaviske, resultat i eit fullgodt litteraturmål. Likevel har dei slaviske målreisingane lykkast, den norske førebels ikkje. Den einsidige litterære dyrkinga av nynorsken har jamvel til ein viss grad vori til hinder for at han kunne vinne fram, nemleg i den mon han er blitt bunden til ein bås som «diktarmålet». Målreisingsomgrepet må sjølvstend og så omfatte den politiske kampen for å få målet godkjent og brukt som nasjonalmål på alle omkverve, ikkje berre i litteraturen. I den konkrete framstillinga hos Rytter kjem dette elles godt fram.

I den perioden «Slavisk målreising» dekker, har også den norske målreisinga sine røter. Det er da også forbløffande kor allmenneuropeisk Ivar Aasens verk blir når vi ser det på den bakgrunnen Rytter teiknar opp. Det er som Rytter skriv, at fornorskinga av bokmålet, det opphavleg framande herskarmålet, er eit langt meir særnorsk fenomen enn målreisinga.

Boka til Olav Rytter er eit standardverk; det faktum at ho blir brukt ved fleire nordiske universitet, skulle borge for den faglege kvaliteten. Boka er anbefalt, med von om at vi

snart får liknande utgreingar også frå andre språkområde.

Lars S. Vikør.

SVECISMER I MODERNE NORSK

Finn-Erik Vinje:

Svecismer i moderne norsk.

Norsk språknemnd,

Skrifter, nr. 9.

I komm. hos J. W. Cappelen,

Oslo 1972. 158 s. Pris kr. 22.

Professor Finn-Erik Vinje ved Norges lærarhøgskole har i dei seinare år lagt ned eit stort arbeid på studiet av moderne norsk skriftspråk. Han har gitt ut fleire interessante bøker innafor dette området, bl. a. «Moderne norsk avis-språk», der han tar for seg morfologiske og syntaktiske tendensar i avisspråket.

I den siste boka si, «Svecismer i moderne norsk», har Vinje gitt eit nytt verdifullt bidrag til den vitenskaplege litteraturen om språket vårt. Det er ei kjent sak at norsk i lang tid har vore under sterk påverknad av både svensk og dansk. I vår generasjon er den danske innflytelsen langt mindre enn før. Til gjengjeld er nok innverknaden frå svensk sterkare enn noensinne. Vinje tar denne nye situasjonen opp til nærmare gransking. Han drøfter årsakene til at denne svenske påverknaden i dag er blitt så mye større og skriver bl. a.:

«De psykologiske forutsetningene for språklige innlån henger sammen med og er avhengig av de sosiale og politisk-økonomiske forhold. I en situasjon med stor kontaktflate vil det land som har størst folketall og som dominerer politisk og økonomisk, også øve kultu-

rell påvirkning og ha størst prestisje. Det ytrer seg gjerne også på det språklige området; det dominerende språk har en «snob value» som øker dets påvirkningskraft.»

Vinje peiker på den massive svenske påverknaden på norsk kultur gjennom fjernsynet, melodiradioen, ulike slag vekeblad og gjennom svenske revy-er og filmar. Dette meiner han forklarar ein god del av dei «augnelån» og enda meir dei «øyrelån» vi har fått frå Sverige siste mannsalderen.

Professor Vinje legger fram eit stort og rikhuldig materiale, det meste henta frå bokmåls-aviser. Alt i alt har han funne eksempel på om lag fire hundre meir eller mindre sikre svecismer. Størst er mengda av såkalte leksikalsk-fraseologiske lån, men eksempla viser at det og har skjedd ein viss påverknad av fonologisk, morfologisk og syntaktisk art. Hovedtyngda i det nye ordtilfanget består av det ein kunne kalle kulturord i vid forstand, gjerne moteord frå ulike felt. Det sterkaste innslaget av svenske ord og vendingar finner ein kanskje i idrettsspråket. Det er eit ungt språk, og likevel er behovet for fornying stadig stort der. Det samme er tilfelle med omsyn til slang og sjargong. Den veldige påverknaden frå engelsk gjør seg også gjeldande i svensk. I mange høve har Sverige funget som transittland for ord og uttrykk som seinare har funne vegen til vårt land.

I ein tilleggsbolck legger Vinje til slutt fram resultatet av ei undersøking han har gjort av om lag 500 brev, skrevne av nordmenn i Sverige under siste krig. Også her har forfattere naturlig nok funne mye stoff av språklig interesse.

Det er i det heile eit forvitnelig granskingsresultat professor Vinje har lagt fram. Vi ser fram til nye arbeid frå hans hand. Enn om han nå tok for seg til nærmare gransking dei tilnærmingstendensar ein kan sjå i avisene mellom våre offisielle norske målformer?

Magne Aksnes.

ÅRETS BOK

Johan Bojer:

DEN SISTE VIKING

Gyldendal Norsk Forlag har i samband med 100-års dagen for Johan Bojers fødsel den 6. mars 1872 gitt ut DEN SISTE VIKING i praktutgave. Det skal ingen stor spådomskunst til for å kunne presentere denne praktutgava som årets bok 1972.

Boka står denne gang fram som et stort kunstverk både i ord og bilder, i ord fordi Johan Bojers store fortellerkunst har en språkdrakt som fortsatt virker ekte og levende. Språklig sett er DEN SISTE VIKING så å si et «samnorskens evangelium», — et bevis på musikken, kraften og ektheten i radikal språkføring når en kunstner tar hand om instrumentet.

La oss t.d. se på ett enkelt avsnitt fra det 1. kapittel som

bl. a. skildrer fiskerkona Marja Myrans forhold til livet og naturen ute ved fjordgapet:

«Månen over åsene i aust var blitt sølvblank, dogga over åkrene glitra og lyste, det steig ei lukt av modne aks og rå mold. Men den trøtte kvinna satt her aleine og ønskte at noen kunne bære henne heim. Nå, da ungen fikk bryst, kjentes svelten sterkere, og ryggen verke som det ble sugd av ryggmargen hennes. Men hun la ullsjalet bedre om ham, hevde øyelokkene og kvilte ut i det fredelige bildet hun så — den frodige innlandsbygda i blå kvelding, med lys i fra gårdene, den frodige åkeren omkring henne, de mørke skogåsane — alt var så heimlig og kjær, og det var slik en velsignelse at lukta og bråket fra sjøen ikke nådde hit.»

Dette er et språk som vi trygt kan kalle «heimlig og kjær», det er norsk fortellerkunst på sitt beste. Ingen med naturlig språkkjensle vil nekte for det. DEN SISTE VIKING ville tape både kraft og saft om innholdet skulle bli presentert i en stiv og steril språkdrakt.

Det som er med og gjør jubileumsboka til ei praktutgave i virkelig forstand, er illustrasjonene. Forlaget visste nok hvem det valgte til å lage tegningene til det dramatiske stoffet. Nordlands-kunstneren Kaare Espolin Johnson mestrer en teknikk og et uttrykksmiddel som ingen annen. Han så å si skraper fram sjela hos personene i boka, og elementene står fram uten pynt og romantikk. Dette er ei jubileumsbok som i dobbelt forstand er enestående i norsk litteratur.

Leif Egerdal.